

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 89, GOD. IV, BEOGRAD, UTORAK, 8. FEBRUAR 2010.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 23. februara

MIXER

Piše: Davor Beganović

SCIENTIA POSTAPOCALYPTICA

Četiri autora iz *Jagnjeta Božjeg i zvijeri iz bezdana*

Tjeskobna je ali istovremeno i otrežnjujuća činjenica da se bosanska filozofija, politologija, sociologija, pa i znanost o kulturi ni za vrijeme rata a ni po njegovu završetku gotovo uopće nisu bavile teorijom građanskog rata. Ozbiljne se diskusije vođene u tome smjeru mogu pronaći u tekstovima Uge Vlasićevića i Senadina Musabegovića, ali su politički verificirane instancije moći od kojih se očekivalo oficijelno djelovanje čija je zadaća bila ozbiljno se zabaviti takvim pitanjem doslovce potonule u katastrofičkome diskursu. I ne samo to: sam je katastrofizam stupio u osvajački pohod koji je doveo do općeg ogrubljenja javnosti, što je, opet, za poslje-

ZNANSTVENO PRERUŠAVANJE JAGNJETA

Postapokaliptički diskurz *Kulturkritik* koji se intenzivno širio po novinama i časopisima pseudoznanstvenu inačicu pronašao je u tekstovima teoretičara rase Fuada Saltage (*Anatomija srpske destruktivnosti*, 1995), najznačajnijeg predstavnika neorasizma u redovima Bošnjaka. Kao stanovitu protutežu Saltagi na srpskoj strani promotrit ću zbornik tekstova *Jagnje Božije i zvijeri iz bezdana* (1996). Ova knjiga nosi podnaslov *Filosofija rata*. Naravno da je ta filozofija, upravo onako kao što je kod Saltage bio slučaj sa znanošću, pseudofilozofija. Važno je zamijetiti znanstveno prerušavanje zbornika. Svi prilozi su opskrbljeni tipičnim aparatom: sažecima, ključnim riječima, fusnotama, čak se i strana imena, što se protiv srpskom pravopisu, ne pišu fonetski već etimološki. Ta je maskarada potrebna kako bi se nečemu što sa znanošću nema veze pridao znanstveni obol. Tenor tekstova jest ekskulpacija Srba od bilo kakve krivnje za ratove koji su izbili u Jugoslaviji nakon njezina raspada. Pri tome je u igri, upotrijebim li imagološku terminologiju, strategija koja se dijametralno razlikuje od Saltagine: dok on radi uz pomoć heterostereotipova, autori se zbornika koriste autostereotipovima i tek ponekad otklizavaju u vrednovanje ili snižavanje vrijednosti drugoga. Kako bih ostao u okvirima Bosne i Hercegovine ovdje ću promotriti tri teksta bosansko-srpskih autora, dok ću ostale (u najvećem dijelu pravoslavne svećenike) ostaviti po

MIXER

Davor Beganović: Scientia postapocalyptica

CEMENT/Karaoke obračun

NINova nagrada

Vladimir Arsenić: Crna šala

Saša Čirić: Osveta mediokriteta

ŠRAFTA

Andrija Matić: Bezubo pismo

VREME SMRTI I RAZONODE

Ilhan Pačarić: Unutrašnjost metka

BULEVAR ZVEZDA

ZIVLAK, Jovan

BLOK BR. V

Kosmoplovci: Razum i osećajnost 5

na tom ključnom mjestu on se služi jednim toposom, štoviše doprinosi njegovoj daljnjoj izgradnji, koji će i u ostalim priložima biti od iznimnog značaja – viteštvo. „Zato i kada ratuje, on ratuje na viteški način.“ No, što znači viteški? Odgovor na to pitanje Amfilohije ostaje dužan. On se povlači u nejasnu metaforiku koja mu omogućuje da nešto čemu bi zapravo trebalo objašnjenje a priori definira kao pozitivno. Bez toga objašnjenja ne preostaje nam ništa drugo nego da viteštvo shvatimo kao oblik duhovne otmjenosti. Rat protiv neprijatelja vodi se samo ako je nužan. Istinski vitez iskušava sve mogućnosti kako bi ga izbjegao: „On se neprekidno trudi – pišući pašama i vezirima, i onim hercegovačkim, i bosanskim, i skadarskim, pišući Napoleonovim generalima, i sa njima se susrećući – da se izbjegne svako krvoproliće, svaki sukob. I maksimalno se pri tome ponižava i smirava.“

Drugi za Amfilohija ne igra nikakvu ulogu. Postoji jedna pozitivna figura koja se bori za dobrobit svih koji tu dobrobit shvaćaju kao takvu. Drugi su krivi jer Sveto ne mogu ili ne žele opaziti. Naravno, ovdje nije riječ o Petru I Petroviću a ni o 19. stoljeću. Viteško, otmjenost i moralna nadmoć jesu komponente koje valja alegorijski primijeniti na Srbe i Crnogorce s kraja 20. stoljeća. One služe legitimiranju jednoga rata koji im je nametnut i kojega ne tumače kao oružani sukob, već kao borbu pravde protiv nepravde. Stoga rat postaje etička prigoda. Prvi koji je tu „filozofiju“ prizvao u život kao ratnik i pjesnik bio je Radovan Karadžić.

Drugi za Amfilohija ne igra nikakvu ulogu. Postoji jedna pozitivna figura koja se bori za dobrobit svih koji tu dobrobit shvaćaju kao takvu. Drugi su krivi jer Sveto ne mogu ili ne žele opaziti. Naravno, ovdje nije riječ o Petru I Petroviću a ni o 19. stoljeću. Viteško, otmjenost i moralna nadmoć jesu komponente koje valja alegorijski primijeniti na Srbe i Crnogorce s kraja 20. stoljeća. One služe legitimiranju jednoga rata koji im je nametnut i kojega ne tumače kao oružani sukob, već kao borbu pravde protiv nepravde. Stoga rat postaje etička prigoda. Prvi koji je tu „filozofiju“ prizvao u život kao ratnik i pjesnik bio je Radovan Karadžić.

RADOVAN KARADŽIĆ

Njegov prilog „Da li je ovo bio rat?“ stoga valja razumjeti kao kulturnokritičko opravdanje vlastitih djela za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. On konkretizira historijsko-allegorijsku figuru iz Amfilohijevog teksta i prevodi je u suvremenost. Unatoč tomu ta figura ostaje anonimna. Njezina se alegorijska funkcija doduše retorički razrješuje, no još uvijek se zadržava visok stupanj kodiranja. Konkretno se prikrija iza anonimnog ratnika koji se vraća u domovinu. Parataksa ubrzava ritam pripovijedanja i povećava napetost: *Ratnik se vraća u svoj kraj, svoje selo, kući. Vitez. Praslika. U predahu rata vraća se onima koje je ostavio, sa kojima se dirljivo oprštao kad se uputio da ispuni svoj viteški poziv, jer je negdje, u nekim prestonicama, politika postala nedovoljna, pa je odlu-*

dicu imalo nacionalističko ujednačavanje školskoga sistema. Ono što je pri tome zaprepasujuće i skandalozno jest kratko trajanje kulturalnoga pamćenja i zapostavljanje sjećanja na zločine prošloga građanskog rata. Osobito je to upadljivo usporedi li se sa sličnom situacijom u Europi 17. i 18. stoljeća i s ogromnim brojem knjiga i rasprava posvećenih problemu društvenoga pristupa krizi. U svima se njima nastoji stvoriti manje ili više diferencirana slika opasnosti nastupajućeg građanskog rata ili onoga koji se već nalazi u toku. Element koji u (post)jugoslavenskome društvu nedostaje jest *Kulturkritik*. U usporedbi s njezinim polaganim nastajanjem u doba prosvjetiteljstva, mislioci na Balkanu nisu se pokazali sposobnima ponuditi iole odgovarajuću varijantu. Ostali su izolirani u svojoj autističnoj ustrajnosti s obzirom na razlikovanje vlastitog i tuđeg što je, u krajnjoj konzekvenci, doveo do cvjetanja rasističkih ideja.

strani; pri tome ću učiniti jedan izuzetak, koji se može protumačiti i kao programatski motiviran: ukratko ću se pozabaviti prilogom Amfilohija Radovića, enormno utjecajnog svećenika-redovnika i dojučerašnjeg pretendenta na položaj patrijarha SPC.

AMFILOHIJE RADOVIĆ

Tekst Amfilohija Radovića „Sveti Petar Cetinjski i rat“ usmjeren je na legitimiranje srpskog agresorskog rata u Jugoslaviji devedesetih godina prošloga stoljeća. Pri tome se koristi više puta spominjanom strategijom *Kulturkritik* – zahvaćanjem u prošlost. Osoba koja događaje u sadašnjosti treba opravdati i naknadno ovjeroviti jest „Vladika crnogorski“ Petar I Petrović, koga Amfilohije isključivo označuje kao „Svetoga Petra“. On je vodio tri rata: jedan protiv sebe samoga, drugi protiv unutarnjeg i treći protiv vanjskog neprijatelja. Prvi je za Amfilohija uzvišen, ali ipak marginalan, dok druga dva zaslužuju veću pažnju. Upravo

čeno da se ta „politika nastavi drugim sredstvima“, kako bi rekao Clauzewitz (sic!).

No, promotri li se ovaj početak pripovjednoga teksta pažljivije, u oči odmah upada iznimno važna stvar: mi ne znamo gdje je otišao ratnik. Zašto se uopće negdje zaputio? Što ga je potjeralo od kuće? Svi faktori kojima bi se motiviralo kretanje su izostali. Ono što je prisutno jest putanja vraćanja a tek su u njoj sadrža-

ga vekovima je čuvao zaključana u grudima, ne ispoljavajući ih potpuno ni kada je sam sa sobom. Pravo se nevest i neuk, a u suštini je bio plemić i vitez. Ukrivao je svoju srpsku suštinu, da bi je sačuvao. Ali komšiju-ubicu nije mogao da prevari. U svakom ratu ubica je razarao njegove grudi u potrazi za njegovom skrivenom, srpskom suštinom. I zatirao je sve srpsko, do ptice na grani, kako bi istrebio i iskorenio, onako kako je car Irod radio.

ni motivi budućih akcija: on pronalazi svoju kuću razorenu, obitelj iskorištenju. To je polazišna situacija koja je tipična za pripovjedne tekstove iz korpusa južnoslavenskog epskog usmenog pjesništva. Zbog osvete vitez započinje svoj bojni pohod protiv neprijatelja. No, taj je pohod u Karadžićevom pripovjednom tekstu izostavljen. Ono što je započelo kao narativ raspršuje se u nizu popčavajućih iskaza koji nisu u stanju izgraditi pripovjednu motivaciju, već opravdanje za ratnička djelovanja pronalaze u filozofiji povijesti shvaćenoj kao genetski uvjetovanoj instituciji, a koja posređuje duboku, urođenu mržnju protivnika:

Naš ratnik, koga po svetu zovu imenom „bosanski Srbin“, uvek je trpeo koliko se moglo trpeti. Nema pod kapom nebeskom trpeljivijeg naroda od ovoga, zvanog „bosanski Srbi“. Sva svoja duhovna bla-

kotina stvarnoga, nastavak“. Njegova se biblijska pozadina ponajbolje očituje u upotrebi imperfekta, glagolskog vremena potpuno neprilagođenoj normalnoj znanstvenoj komunikaciji. To gotovo izgubljeno vrijeme karakteristično je za epske pjesme, ali i upravo za *Bibliju* u kojoj se, u Daničićevu prijevodu, ekstenzivno primjenjuje i može se smatrati standardom. Autor se poziva na svoj raniji tekst u kojemu analizira fotografiju na kojoj se vidi Arapin kako drži odsječenu glavu jednoga srpskog civila. Povod je nastavku informacija da je sestra Srbina kojemu je odruhljena glava izvršila samoubojstvo. Neverificirani samoubilački čin u kulturnokritičkom obratu prenosi se u zlatnu prošlost, u mitsko vrijeme epskih junaka. Upravo je stoga imperfekt toliko važan. U gramatičkome smislu on zvuči arhaično, ali na seman-

Karadžić se ovdje koristi biblijskom metaforikom (navodno se uništenje srpskoga stanovništva izjednačuje s ubijanjem židovske prvorodenčadi što ga je zapovijedio kralj Herod), kako bi se otkrilo srpsko „biće“ koje tu naciju tjera na pretvaranja kako bi mogla preživjeti ili joj podaruje uzvišeniju moralnu poziciju jer je prinuđena krenuti u rat. I još više: sama je egzistencija Srba *casus belli*.

MLADEN ŠUKALO¹

Korak dalje u izgradnji eshatološke pozicije kreće se Mladen Šukalo u svom tekstu „Pukotina stvarnoga, nastavak“. Njegova se biblijska pozadina ponajbolje očituje u upotrebi imperfekta, glagolskog vremena potpuno neprilagođenoj normalnoj znanstvenoj komunikaciji. To gotovo izgubljeno vrijeme karakteristično je za epske pjesme, ali i upravo za *Bibliju* u kojoj se, u Daničićevu prijevodu, ekstenzivno primjenjuje i može se smatrati standardom. Autor se poziva na svoj raniji tekst u kojemu analizira fotografiju na kojoj se vidi Arapin kako drži odsječenu glavu jednoga srpskog civila. Povod je nastavku informacija da je sestra Srbina kojemu je odruhljena glava izvršila samoubojstvo. Neverificirani samoubilački čin u kulturnokritičkom obratu prenosi se u zlatnu prošlost, u mitsko vrijeme epskih junaka. Upravo je stoga imperfekt toliko važan. U gramatičkome smislu on zvuči arhaično, ali na seman-

tičkoj razini gradi prijelaz u pravcu eshatologije *Kulturkritik*: *Prije četiri godine napisah tekst pod naslovom „Pukotina stvarnoga“ gdje se proglasih žrtvom literature i gdje pisah o jednoj fotografiji*. Kao intertekst Šukalu služi tužbalica sestre Batričeve iz Njegoševa *Gorskog vijenca*. Sjetit ćemo se uloge koju je Njegoš igrao kod Vladimira Vujića (nanovo otkrivenog filozofa iracionalizma) i vidjeti da se u sedamdeset godina jedva što promijenilo u recepciji. Uvijek kada se radi o prizivanju vremena slave i on je tu. Pri tome je analogija najmoćnija figura misli koja je sposobna premostiti distancu i ponovno uspostaviti izgubljeno jedinstvo prošlosti i sadašnjosti. *Sestra Batričeva zapijeva, leleče, a druga Sestra, Sestra Bez Imena, dopunjava; jedna nariče, druga leleče o istom bratu, Bratu o kojem roman zbori, roman ovovremeni kao i nekadašnji*. Anonimna žena u ovoj pseudobiblijskoj dekoraciji nastupa kao figura koja, ponovno ustala nakon Strašnoga suda, kuje jedinstvo vremena što su se razdvojila jedno od drugoga. Karadžićev je „vitez“ pronašao svoj ženski pendant.

PREDRAG LAZAREVIĆ

Njegoš je prisutan i u posljednjem prilogu koji me ovdje zanima, naime napisu „Srbi i rat“ Predraga Lazarevića. No on se u njemu pojavljuje više kao moralna instanca, negoli kao aktualna ličnost. Lazarević proširuje povijesnu perspektivu kako bi njome obuhvatio i srpski srednji vijek. On se služi određenim floskulama koje mu pomažu da Srbe prikaže kao moralno superioran narod. Tako tvrdi, na primjer, da je osveta bila nepoznata u srpskoj književnosti. Dospjela je u nju tek s partizanskom književnošću, po završetku Drugog svjetskog rata. No, samo ju se trpjelo kako bi odmah po njezinu raskrinkavanju kao partizanskoga mita i nestala. Osobito je važan njegov pokušaj rehabilitacije glavnih likova srpskog nacionalizma i antisemitizma. To su episkop Nikolaj Velimirović i general Milan Nedić, premijer kvislinške vlade u Beogradu za vrijeme Drugog svjetskog rata. Akcija spasavanja je oklijevajuća, zbiva se na rubovima teksta kao da Lazarevićem još uvijek vlada strah pred antifašističkom doktrinom komunizma. Unatoč tome ona je i više nego evidentna, a novi kvalitet koji sobom nosi valja tražiti u pseudohistorijskome luku kojega napinje. Nedić se posmatra u istome kontekstu s Carom Dušanom kao uskrsnuće mitološke figure srpskoga srednjovjekovnog vladara. U Lazarevićevim autobiografskim sjećanjima Nedić, pod čijom je vlašću Srbija praktički očišćena od Židova, uzdiže se do figure spasitelja srpskoga pučanstva s one strane granice matice zemlje ■

¹ Mladen Šukalo (1952), profesor na banjalučkom Filološkom fakultetu, na predlog bivšeg glavnog i odgovornog urednika NIN-a Slobodana Reljića, prošle godine je postao član žirija NIN-ove nagrade kritike za roman godine. (prim. red.)

CEMENT / Karaoke duet

NINOVA NAGRADA KRITIKE ZA ROMAN GODINE?

Peva: Vladimir Arsenić

CRNA ŠALA

G(l)asovi u (v)etru krenuli su još krajem prošle godine. Prva informacija koja je do mene stigla glasila je: Vuk sto posto. Hiljadu mi sudija, sto mi noževa, krvavih mi molitvi i ruskih konzula, pomislili, neće valjda. Od sve muke, ako čovek dobije nagradu nećemo ga se otresti sa TV ekrana do naredne dodele i „nove za Srblje karakteristične podele“ (cit. nesuđenog dobitnika). Al' knjiga lepa, gospodska, u kožu uvezena, verovao sam još kad je ugledah tako svežu u vitrini knjižare mutirane u kožnu galanteriju da je žiri na ozbiljnim mukama samim artefaktom. U to vreme tek što objaviše onaj famozni predširi izbor, koji je posle toga proširen, e da bi na kraju bio sužen do suza. Drugim rečima, *Vuk or bust* bila je u to vreme logična teza-zeza a računalo se i na malu pomoć prijatelja u žiriju. Bio je to kec s hendikepom.

Imao sam problem sa osmočlanim užim izborom jer u njem jedva nadoh par imena za koje sam ikada čuo, a kamoli ih čitijah umreti. Rajko The Most Quoted Vasić sa svojim delom remek *Prsti ludih očiju* u čijem se naslovu sadrži dovoljno smelosti da se ode s one strane prozaičnosti nagrađivanja, odnosno u njemu se kriju sve moguće metafore koje će ikada zbudjivati svaki budući žiri ne samo Ninin, već i Vitalni, Beočug(d)an et cetera. Ko je tu lud, prsti il' oči i da li prsti imaju oči ili oči imaju prste. A možda je tačno i jedno i drugo. K vragu, dajem oko svog prsta i prst svog oka da je i jedno i drugo potpuna istina. Wanna bet!

Zatim, tu je i *Konstantinovo raskršće*, srce mi od stra' dršće, nagrada ga pokondiri, a unutra su... tapiri. Pardon, vampiri. Ipak, respektabilnih 7000 prodatih komada, plus nagradna igra, plus najbolji video spot, plus želje, čestitke i pozdravi. Pored toga, Miloša mi Crnjanskog, čije fondacije predsednik u žiriju sedi i prepodobno i čirilično gleda, Stojiljković je lako mogao da ponovi uspeh iz novembra kad mu je uručena istoimena nagrada. Možda bi se tako šta i desilo, o silo, samo da nije tako mladahan i živahan. Sve ostalo je bilo kao pesma za Njihove uši, kao melem za Njihovu dušu, kao sveža, mlada krv za Njihovo undead četovanje/letovanje u decembru i januaru. Ah, ta mladost pusta...

Početakom leta gospodnjega tekućega, u trenucima dok su se koplja lomila u nevidljivoj bici Goga i Magoga za prevlast u majčici našoj crkvi, u drugoj nam majčici sve je jasno, Putin ist Putin; elem, negde u vreme kada je objavljen i na svet donet uži izbor Ninin, moji izvori govorili su Komanin. Rekoh onomad *Kome Nin* ako ne Komaninu. Međutim, posle čitanja tog remek dela koje

Peva: Saša Ćirić

OSVETA MEDIOKRITETA

Treba li zaboraviti na NIN-ovu nagradu? Kada je godina sušna a izbor farsičan, ovakvo pitanje nameće se samo po sebi. Ali, šta nam preostaje za analizu&zabavu ako zaboravimo na NIN-ovu nagradu? I još: ako je odbacimo, to ne znači da će nestati kratkotrajni parohijalni glamur koji ovu nagradu prati, povećani tiraži, unapred rasprodate tribine po lokalnim bibliotekama sa utrostručenom apanažom za laureata/-kinju i izdavača mu/joj, posebno mesto za nagradonosce u medijima kojima je celokupna oblast kulture uglavnom „deveta rupa na svirali“.

POČETAK NINOLENIJUMA

Ako je za utehu, a moglo bi da bude, u prvoj deceniji trećeg milenijuma NIN-ov žiri je uz prošlogodišnji napravio „svega“ još dva kolosalna promašaja: forsiranje proznog anahronizma Mladena Markova *Ukop oca* 2002. i jalove i komične imitacije leksikografskog modela romana Mira Vuksanovića *Se molj zemlja* 2005. Zato su imali dovoljno kuraži da podrže atipična ostvarenja Vladimira Tasića 2004. i imenjaka mu Matijevića, 2003, da prepoznaju vrednost *Hoboa* (2001), koju će autor dugo&neuspešno pokušavati da ponovi, da isprave nepravdu i nagrade minuli rad Svetislava Basare, 2007. i Vladimira Pištala, 2008. (doduše grubo previdevši komparativne prednosti *Koma (Dnevnik drugo zime)* i *Savršenog sećanja na smrt*), da se ne ogreše o *Ruski prozor* 2006, iako su bili na korak od toga.

NAGRADA KRITIKE BEZ KRITIČARA

Ako je neko zaboravio na puni naziv ove nagrade, on glasi „NIN-ova nagrada kritike za najbolji roman godine“. Ima nečeg nesvarljivo poltronskog, gerontofilnog (jedan je Gojko!) i maskulinokratskog u izboru članova NIN-ovog žirija. Po nepisanom pravilu (jer pisanog nema ili ga kriju k'o zmijske noge), članovi žirija biraju se iz akademskih sredina, čiji su predstavnici ponekad zaista aktivni kritičari (A. Marčetić, T. Brajović, S. Vladušić), ili su bili nekada davno ili bi to silno želeli da budu ama su uskraćeni za tu neisplativu počast. Katkad se eksperimentiše sa akademcima iz drugih kulturnih miljea (Dušan Marinković, Stevan Tontić), drugih književnih epoha (Milo Lompar, polihistor i zadužbinar, profesionalni *žirirator*), iz štampanih medija (Teofil Pančić, Milan Vlajčić), ali je baza zacementirana. Muško akademsko bratstvo sa kojim ibermenšom (A. Jerkov, urednik, tribin-treger, savetnik, žiri-žrec...), ali bez ijednog, ili skoro bez ijednog aktivnog kritičara/-ke, koji bi godišnje

stoji rame uz rame sa Tomasom Manom (op. cit. čaršijskih priča) ponadah se da, bez obzira na nomen est omen ufanje gospodina Žarka The Revisionist Zapetljanina, od toga biti ništa neće jer je u pitanju literarno smeće. Što naravno ne sprečava njegovo viskičanstvo žiri da se za isto odluči, al' mi nešto reče da će da im se smuči. I bi tako, nogekako (cit. Obeliks). *Ljetopis vječnosti* za vječnost osta na visokom drugom mestu i zahvaljujući lošem testu koje su žiriju za doručak servirali kod Nine, sunce knjizi nikako da sine.

Jedina svetla tačka čitavog izbora užeg i svake godine sve dužeg, beše knjiga *Tri slike pobede* Zvonka Karanovića. Nažalost, žiri kratko vidi i poput čuvene Brojgelove slike na kojoj slepac vodi slepe, jasno je kuda to vodi – dubokoj vodi. I problem jeste upravo u tome, dabome, što svake godine knjige koje su se jasno pokazale kao bolje od ostalih, ne ulaze u ozbiljna razmatranja za dobijanje nagrade, jer se ona, Eurobombona, ne dodeljuje najboljem romanu, već prema političkim i/ili stažnim zaslugama. U to ime, Zvonko Karanović, kao i svaki drugi pisac ili spisateljica, mogu da se nadaju Nini kad mu/joj sledeći roman uđe u uži izbor jer će tek tada imati potreban staž sedenja i čekanja u istom. A to nikakve veze sa kvalitetom prezentovanog teksta nema.

A ako umre pre nego što se probudi Đorđa Pisareva bio je u tri najuža od užih, al' u ta tri ni glas ne zasluži. Ova knjiga beše jedina koja je mogla da izađe na crtu dosadi i smrtu koji vladaju u eskazeu, debeu i cezeu – poslednje dve firme su kompanije-čerke SKZ. Bilo bi lepo da je Pisarevljeva knjiga bolja pa da mogu da psujem kol'ko me volja. Ovak, moram da ćutim i da se nadam da će budenje srbijanske književnosti proteći b(r)ez fatalnih posledica, iako se Nina trudila da upokoji vampira, al' ne onog s raskršća Justinijanovog, Kaligulinog ili Dioklecijanovog, nego sam misli(j)o na književnost, zar me niste shvatili?

Preskočiću cure dve jer mislim da ne mora čovek da zna sve, a i nema se kamena na bacanje s ramena, odnosno vreme je stići do g(l)asova u vetru olujnome te reći da je to knjiga kojoj ne pripada, ni po babu ni po stričevima, ono što je dobila od Nine. Romančina ova mogla je bit kraća i preciznija, ali da je bilo nekog da tu knjigu uredi, da joj nije sudija izdavač štampar i ruski konzul sedokosi i sedobrađi daddy SlobMRak čije je plodonosno zasedanje na mestu predsednika de-bea-cezea-eskazea bez ekspozea dovelo do iznenađujućeg oporavka ovog izdavača udavača. Ko to plaća? Ko plaća tog vrača da nam mRača i da okuplja mlade krajprutaše? To bi bilo lepo znati, samo se bojim da je pored sveopšteg veselja sa Milančetom Šarančićem Karašovićem Somskim jedan mali transfer iz UKS u SKZ, zajednički imenitelj K u sredini, a unutar združenog sistema Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva vera i krivovera, potpuno nezapažen, almost invisible. Ipak, pored Lagune i eskaze imađase dva romana u užasnom osmočlanom izboru, a u onom suzi-suzi-pa-izvadi-uzi imao je čak dva. Zašto, o zašto that is the question! A odgovor se u vetru gasa. The answer, my friend, is fartin' in the wind...

Narav(n)oučeniye ove obesne basne, nimalo časne, ali strasne i masne, jeste da treba nešto učinit pre nego sve ugasne. Možda je pravi put, revolucionarni i hrabar, onaj koji podrazumeva da se kolac koji Nina tako slatko drži do pola zarivenog u grudima srbijanske književnosti, sa puno muževnosti otme njojzi iz ruke i da se prekrate toj neukoj dami muke. Dole književnost na ovim prostorima, živela Nina, živeo eskaze! ■

ŠTRAFTA

Piše: Andrija Matić

BEZUBO PISMO

Književnost i provokacija

Pitanje provokacije u književnosti kod nas nikada nije dovoljno istraženo. Danas je ono posebno aktuelno, zato što je *autentična provokacija* gotovo nestala sa srpske književne scene. No, da bi se ovo pitanje razmatralo, mora se prvo razumeti da postoji više oblika provokacije, ali da nemaju svi isti značaj. Naprotiv, neki oblici služe da učvrste vladajuće principe društva koje autentična provokacija želi da ospori.

ŠILO I BATINA

Autentična provokacija uperena je protiv vladajućeg mišljenja, protiv vrednosti koje većina u jednom društvu smatra nepobitnim, jedino ispravnim, državnim, nacionalnim, patriotskim, ponekad i jedino zdravim, posebno u društvima sa izraženim totalitarnim potencijalom. (Pri tom, većina nije samo politička. Ona često uključuje najširi sloj društva u kojem političari predstavljaju manji deo. Ovde je, dakle, bitno *većinsko mišljenje*, a ne samo trenutna politička struktura koja ga podržava.) Autentična provokacija, prirodno, želi da razbije nedodirljive vrednosti

ili ukaže na pluralizam vrednosti, koji u mnogim društvima ne dolazi do izražaja. Ako najveći deo društva smatra da neku vrednost ne treba osporavati, autentična provokacija će učiniti suprotno: osporavaće je u svim njenim vidovima. Ako, pak, većina misli da neku pojavu treba žigosati, autentična provokacija će je podržati ili će makar pokazati da je legitimna kao i svaka druga. Zbog svega toga ona ima veliki značaj. Ona budi ljude iz letargije, ukazuje na negativne aspekte neprikosnovanih društvenih trendova, razobličava predrasude i otkriva nove vrednosti. U književnosti ona proširuje tematski opseg, neguje kritički duh i sprečava ustoličenje poetičkog jednoulja.

S druge strane, postoje oblici provokacije koji čuvaju većinski poredak. I oni šokiraju javnost, neretko su i brutalniji od autentične provokacije, ali je oštrica njihove kritike, po pravilu, usmerena ka idejama koje osporavaju većinsko mišljenje. Ova druga vrsta, koju možemo nazvati i *simulacijom provokacije*, uvek je popularnija od prve. Ona je, zapravo, oružje većine u borbi protiv manjine koja je osporava.

UZ DLAKU

Kako izgleda autentična provokacija u književnosti? Uzmimo, za početak, prve dve knjige romana *Gargantua i Pantagruel*. Rable je u izrazito klerikalnom sistemu, koji do tada niko nije dovodio u pitanje, ukazao na veličinu nekih svetovnih vrednosti: na značaj ljudske telesnosti koji je Crkva vekovima poricala, govo-

prorešetao barem 40-ak novih domaćih naslova i podneo svoj ukus na uvid željnom čitateljstvu. Naša sredina je kriminalno nesposobna za smenu generacija koja bi doprinela relaksiranom odnosu prema žanrovskom pismu i njegovim transformacijama, ali i zaustavila šverc ideološkog diskursa iza paravana oportunističke dogme o estetskoj samosvrhovitosti književnog teksta. Pomenuta ideologija u savremenom romanu ima dva lica: ono eksplicitno gde se na jedan gorljiv način diluje plesnim nekretninama istorijskog revizionizma i ono duboko skriveno koje generiše razumevanje romana kao ušća u koje se ulivaju kolektivna sudbina naroda i kratkovidni narcisoidni mit o vlastitom narodu kao žrtvi istorije... I kad god letina podbaci a među žetvarima zagospodare maliciozni i prevrtljivi „čuvari svetinje“, sav mutan talog etno-stereotipa i zloslutnog lamenta zaspe nas kao stihija povodnja.

PARE NA SUNCE

Da promena vlasništva ne znači ništa više od promene dizajna, najpre nas je poučila u *Politici* Ljiljana Smajlović. Kompanija *Blic*, tačnije švajcarska medijska grupe Ringier, samo kliže utabanim stazama. Nekako posle proleća, leti, kada vetrovi još nisu krenuli, obično se čuje šušmuš po čaršiji da je u NIN-ovom žiriju došlo do hokejaških izmena. Les misérable journalistes dožive „fras u šupi“: kako će ti nadljudi stići uz svoje regularne profesije da za par meseci korektno iščitaju stotinak romana, koliko im minimalno zapremi pretinac. Potom se danima domišljaju, kao pred Zenonovim aporijama ili Rubikovom kockom bez šrafčigera, iz kog bubnja izvukoše kojeg žiri-delatnika. Brzo im se razjasni da se među ocenjivačkom bratijom kamara romana deli na ravne časti: koga ko zapadne, od toga i treba očekivati da ga u drugi promakne krug (NIN-ostolski žreb). Ali im nikad ne bi saopšteno zašto je opskurni Mladen Šukalo zaseo na mesto Slobodana Vladušića, koji je obukao dres kandidata za nagradu (bivajući na kraju tek *vitalo-pomazan*), ni zašto je Stevana Tontića, koji je po romanima tražio „lepe metafore“, zamenio pridošlica iz praškog veleposlanstva Aleksandar Ilić. Možda je NIN-u ostao u lepom uspomenu 2000. kada je forsirao *Lep dan za umiranje* Mome Kapora. Doslednost će ispoljiti i 10 godina docnije pružajući ruku vojvodi, ali ne Vuku već Komaninu.

Vratimo se *Blicu* u vreme žege. U švajcarsku korporaciju je uteferen NIN, Reljićeva glava spakovana za Stambol a anonimne patriotske paškvile poslate g. Mihaelu Ringieru lično, na ruke. Mlađahna ali drčna direktorka *Blica* šalje važan cirkular srpskim izdavačima:

*Kogod hteo NIN-u u pohode,
neka prede gaće i košulju,
nek potpiše svesno pri razumu
šta pobednika prvog dana čeka:
tiraž ceo ide na kioske,
u mekome jal tvrdom pakovanju,
pola ide gazdi oda Blica.
Potpisujte, ne šalite se glavom!*

Ništa nije bilo od ove pljačke, *sinji kukavci* od srpskih izdavača ne htedoše tek tako da predaju sekiru namazanu medom (ionako *arkavicu* stiču od otkupa, nagrada i donacija, sem ako nisu *službeno zavedeni*, tj. bahati monopolisti kojima se može da javno morališu i zgrću prihode). Poenta je da je novim vlasnicima NIN-a zinula kasa za pare a da im je sasvim svejedno ko će tu kasu napuniti: osvjetnik Komanin, Wolfgang u telecoj koži sa zlatotiskom, baka Grozdana ili sedam jarića pripuštenih u tor užeg izbora. Nemoguće je otići se utisku da, obrni-okreni, po svim domaćim književnim žirijima stoluju „naši“. Otuda u užem izboru niški strip-žanr potrage za „svetom sabljom“ umesto antiutopije koja provocira vizijom pravoslavnog totalitarizma, sterilni Pisarev umesto vrcave Mirjane Đurđević, kao i veliko SKZ-finale koje prepuštam kolegi iz dueta.

2009. u smo već zaboravili. Ova godina najavljuje nekoliko dobrih romana.

Budimo spremni na nova razočaranja ■

reći da telo predstavlja tamnicu koja čoveka sprečava da doživi duhovno ispunjenje. Prirodno, ove dve knjige – koje su najprovokativnije u Rableovom petotomnom delu (ili četvorotomnom, ako prihvatimo da peta knjiga nije njegova) – izazvale su gnev tadašnje francuske Crkve i sorbonskih cenzora. Provokacije Džejmsa Džojlsa, najeksplicitnije izražene u *Dablincima*, takođe spadaju u ovu grupu. Zamislite srpskog pisca koji bi Srbiju opisao kao *središte* moralne i duhovne paralize! Džojls je upravo to kazao za svoj Dablin, a preko njega i za čitavu Irsku. Bulgakovljev roman *Majstor i Margarita* predstavlja autentičnu provokaciju jer je pisac razobličio većinsko mišljenje u staljinističkom sistemu. Zato roman i nije objavljen za piščeva života, već se pojavio skoro tri decenije nakon njegove smrti. Primera, naravno, ima bezbroj. Markiz de Sad je zbog svojih provokacija život završio u ludnici. Oskar Vajld je dve godine proveo u redinškoj tamnici jer se narugao lažnom viktorijskom moralu. Tomas Bernhard je više puta doživeo „javna šamaranja“ zbog svojih stavova prema Austriji. Zahvaljujući provokaciji iz *Satanskih stihova*, Salman Ruždi i dan-danas, nakon dvadeset godina skrivanja, koristi usluge agenata britanske tajne službe MI5. A pre par godina Orhan Pamuk je zamalo osuđen na zatvorsku kaznu jer je rekao da je njegov narod počinio genocid nad Jermenima.

BETONJERKA
POLUMESECA

**U Srebrenici je počinjen
stravičan zločin, jer je
Ratko Mladić srpski heroj.**

Aleksandar „Kako vetar duva“ Vučić

E sad, zamislite turskog pisca koji napiše da su Jermeni vekovima ugnjetavali Turke i da su zaslužili da svi do jednog budu pobijeni. Da li bi to bila autentična provokacija? Naravno da ne bi. To bi samo učvrstilo većinsko mišljenje, bez obzira na sredstva koja pisac koristi. Ili, još bolje, zamislite srpskog pisca, sa najvećim darom za provokativan izraz, koji izjavi da su pederi bolesnici i da ih treba likvidirati nervnim gasom. Je li to autentična provokacija? Ne, to je simulacija provokacije koja služi da učvrsti opšteprihvaćeno gledište o homoseksualcima kao neprirodnim, nižim bićima.

EFEKAT ANESTEZIJE

Ako je sve to jasno, zašto u savremenoj srpskoj književnosti gotovo da i nema autentične provokacije? Odgovor je sasvim jednostavan: nema je zbog straha od posledica. Jer kada ona stupi na scenu, u „svetim dušama“ većine javlja se mržnja koju retko koja pojava može da izazove. Svaki autor autentične provokacije – pod uslovom da dođe u centar pažnje šire javnosti – mora da se suoči sa besom pravovernih, koji ne samo što će želeti da ospore njegovo delo, što će ga zasipati uvredama i nastojati da ga u svakoj prilici prikažu kao šarlatana, bolesnika, izdajnika, nego će vrlo često pokušati i fizički da ga ugroze. Štaviše, mnogi se neće smiriti dok izdajnik ne bude propisno kažnjen za svoja nedela. Efekat je i najbolji pokazatelj da li je neka provokacija autentična. Simulacija provokacije, koja štiti vladajuće mišljenje, ne izaziva mržnju, već tih, često impotentan protest malobrojne kritičke javnosti. I, što je najvažnije, njenog autora niko neće poželeći da prebije metalnom štanglom. Osim toga, pisac autentične provokacije, izuzev u prelomnim vremenima kada je sve relativno, neće biti ovenčan prestižnim nagradama. Možda će mu posle trideset godina dati neko utešno priznanje, ali mu za života neće dozvoliti da u sopstvenom društvu ima veliki uticaj. Toga se srpski pisci plaše. Zato je njihova provokacija uglavnom uperena protiv pojava koje i većina osuđuje ili je, u najboljem slučaju, usmerena ka većinskom mišljenju, ali sa obaveznom protivtežom (da svi budu zadovoljni). Zato se, dakle, mali broj pisaca *bezuslovno* bavi srpskim zločinima u Sarajevu, Srebrenici ili Vukovaru, pedofilijom u Srpskoj pravoslavnoj crkvi, progonom homoseksualaca i drugim sličnim temama.

Foto: Vera Vujošević

Ovo, razume se, ne znači da svaki pisac u svakoj knjizi mora pisati provokativno. To bi vodilo ka književnom jednomlju protiv kojeg se autentična provokacija bori svim sredstvima. Nekim piscima, jednostavno, više odgovaraju drugačiji književni koncepti i oni bi možda upropastili svoj dar ako bi, po svaku cenu, želeli da budu provokativni. Međutim, ovde je problem što je autentična provokacija gotovo iščezla iz knjiga savremenih srpskih autora, što skoro svi pišu o temama koje odgovaraju većini. To je najbolji dokaz da je srpsku književnost zahvatila svojevrsna paraliza, koja će, ako potraje dovoljno dugo, ugušiti kritički duh i svesti književni izraz na čistu kozmetiku ili još jedno sredstvo društvene anestezije ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Ilhan Pačariz

UNUTRAŠNJOST METKA

Stisak piska voza za vrat tvoje zore
Zvuk motorne testere iz susedne ulice
Borova iglica skinuta sa sunca
Jedna ugaona kuhinjska sečija
polovna
Jedna kuća koju njeni stanari zovu: nova
isto polovna
Turski marš u izvedbi orkestra mobilnog
telefona
Klokotavi jezik vode iz vodokotlića
Komadić mesa iz otvorenog zuba
Miris
cvetnog korena
Odrastanje u vidu recki na garažnim vratima
Sva rukovanja skupljena na gomilu
Sva zevanja kada je osećaj nelagodan
Svi progutani osmesi
Sve rupe koje se skroje
Tvoja šaka na šporetnim vratima kao na
kapiji Troje
Sva kašljućuća spokojstva
Sva slušanja *What a Wonderful World*
Sve modrice na licima zemlje od šamara
kiše
Srповi odrezanih noktiju na crnoj hronici
U kolicima biće kojem cvatu vilice
Jedan pogled kao iz šumske zamke
Na prozoru
zaborav u saksiji

Film o umakanju kamena u drob pseću
Naravoučenije priče o Zlu i Dobru
Zla
Ostrvost srca posle par grogova
Slike uramljene i uskladištene duboko u
oku
Pisano pravilo preraspodele mozga usled
naleta juga
Automobil koji otkopčava put
Drhtavi glasovi majčinski, u sumrak i mrak
Usna optočena penom točenog piva
Mnoštvo beleški za esej o nedostatku taktike
Lista sedam najvećih katastrofa usled poplava
misli
Šteka dima koja izlazi u tebe kao magla iz
šahta
Higijenski sapun sa mirisom baruta
Debela knjiga sa naslovom: Antologija
digresija
Jedan čovek, na lice svoje žene imun
Jedno lice, zeleno kao limun
Tvoja majka kao karijatida
Sve svete knjige apatrida
Komplet iskorištenih burgija
Jedan stomak mračan kao podrum vina
Gospođa Palestina
Gospodin Srbija
Pulsirajući triceps na amputiranoj ruci
Pahulje snega u belo zavijene
Kora vrelog hleba
Kora hladne zemlje ■

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

ZIVLAK, JOVAN

ZIVLAK, Jovan (Nakovo, 9.10.1947), obor-knez vojvođanske književne scene. *Produhovljeni nacionalista*. Izdavač, poeta, funkcioner, biznismen. Socijalistima drag, a ni demokratama nije mrzak. Diplomirao je na novosadskom Filozofskom fakultetu. Radio je kao urednik: *Indeksa* (1970-1972), *Tribine mladih* (1973-1975), *Polja* (1976-1984). Direktor i glavni urednik „Svetova“ od 1985. Urednik *Zlatne grede* (od 2001). *Nemerljiv* je njegov doprinos u strukovnim asocijacijama tokom Miloševićevog vremena. Bio je predsednik UO Udruženja izdavača i knjižara Jugoslavije. Sa Ognjenom Lakičevićem je tokom devedesetih organizovao Beogradski sajam knjiga po svojoj meri, dovodeći *značajne* goste iz sveta. Nezaboravno je gostovanje ruskog disidenta Aleksandra Zinovjeva, ekskluzivnog autora izdavačke kuće L'Age d'Homme, koji je sa Zivlakom otvorio povesni Sajam knjiga u jesen 1999. Zinovjev je tom prilikom rekao da je „uloga književnosti u životu čovečanstva *kolosalna*, ali da *zločin protiv Srbije još traje i da je završena tek prva faza agresije*, a da je i Sajam knjiga - oblik otpora agresiji NATO-a“. Zivlak je po običaju govorio nejasno o knjigama, a u stvari je drugačijim sredstvima potvrdio to što je rekao *proslavljeni* Rus. Zahvaljujući svom uticaju i kontaktu s izdavačima, poput pomenute kuće L'Age d'Homme, unapredio je svoju promociju u inostranstvu. Vladimir Dimitrijević mu je objavio izbor iz poezije na francuskom. Zlatko Krasni ga je podržao u Nemačkoj (uzgred promovišući najmilitantnije pesnike UKS-a), dok je srpska dijaspora u Rumuniji, kao i u slučaju Puslojić & Ignjatović, postala odskočna daska za izlatak iz maternjeg jezika. No, Zivlak je uprkos svemu ostao pesnik *rodne grude*, odan zahtevima vremena i tla. Poznat je njegov prilog udvoričkoj poeziji iz talasa *Tito posle Tita* (*Proučavao je Marksa/ čitao Lenjina/ pisao pisma drugovima/Š...ć/ kad su ga pitali šta sad Valter/ odgovorio je: „Vrijedi živjeti i boriti se“*.) Kasnije se prestrojio na kolosek „pastoralne“ poezije *savskih jauka i glasova sa stratišta* (*Čegrtuša*, 1991): *Blagosloveni nakote/ što proždireš naše temelje...* Potom je došlo do formiranja pesničko-uredničke „sile osovine“ Zivlak-Danilov-Mirković. Zivlak je u Danilovu prepoznao svog epigona. Pisao mu je predgovore i dodeljivao nagrade. Čedomir Mirković je sve to korićio. Imena pesnika Zivlaka i Danilova ostaće u književnoj istoriji zauvek prepletana, autorski i laureatski. Kada nisu zajedno bili nagrađivani, kao nadavno nagradom „Dimitrije Mitrović“, onda su jedan drugome *drugarski* pomagali kako u razumevanju pesničkih metafora tako i u *forsiranju* gramatike srpskog jezika (videti: D. J. Danilov, *Koncert za nikoga*, 2001). Zivlak je tokom vladavine Nenada Grujičića Društvom književnika Vojvodine dobio nagradu za knjigu godine (1999). Posle 2000. je postao predsednik UO DKV, u kome se od sedmero članova našao samo jedan čovek (pesnik Milan Nenadić) koji se aprila 1994. sa pedesetak vojvođanskih pisaca usprotivio skidanju višejezične table sa DKV. Zivlaku ta priča sa tablom očigledno nikada nije smetala. Lepo je iskoristio mekanu tranziciju i postao predsednik DKV. Sada ga je na tom mestu nasledio njegov lični hroničar života i rada - Nikola Strajnić. Sve je ostalo po starom. Firma radi. *Ars longa, vita brevis, bre!* ■

BLOK BR. V